

UŞAK'IN

İşgalden Kurtuluşunun
100. Yılı Uluslararası Sempozyumu

Editörler

Sadiye Tutsak

Filiz Çolak

Barış Metin

Mehmet Önder Duran

Serkan Erdoğan

Cilt 2

UŞAK'IN İŞGALDEN KURTULUŞUNUN 100. YILI ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

İmtiyaz Sahibi

Mehmet ÇAKIN

Uşak Belediye Başkanlığı Adına

Uşak Belediye Başkanı

Yayın Sorumlusu

Etem SEVİL

Yayın Genel Koordinatörleri

Cenk AYDIN

Ahmet Seyfi DOĞAN

Editörler

Prof. Dr. Sadiye TUTSAK

Prof. Dr. Filiz ÇOLAK

Prof. Dr. Barış METİN

Dr. Mehmet Önder DURAN

Dr. Serkan ERDOĞAN

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Yayıncı Sertifikası Numarası: 50334

ISBN Bilgileri:

978-605-70604-4-0 (Tk)

978-605-70604-6-4 (2.c)

Uşak'ın işgalden kurtuluşunun 100. yılı uluslararası sempozyumu

Uşak Belediyesi Kültür Yayınları

Yayın No: 5

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Uşak Belediyesine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yazıların sorumluluğu müellifine aittir.

Adres: Cumhuriyet Mah. Atatürk Meydanı Cad. No:49 Uşak

Bu yayının baskısı Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.tarafından yapılmıştır.
Sertifika No: 40340

Baskı

Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No:

23-25 Yenimahalle/ANKARA 0.312 395 20 29

Sertifika No: 47381

EŞME MÜFTÜSÜ HACI AHMET NAZİF EFENDİNİN KUVA-YI MİLLİYE FAALİYETLERİ

Ş. Turğut Üzüm

Giriş

Hacı Müftü Ahmet Nazif Efendi, 1873 baharında Eşme'de (Takmak) dünyaya geldi. İlköğrenimini Eşme'de başarıyla tamamladıktan sonra, Uşak'a gönderildi. Uşak'ta zamanın önde gelen ulemalarından Arapça ve Kuran-ı Kerim dersleri aldı. Arapçayı ve Kuran-ı Kerim'i öğrendikten sonra Eşme'ye geri döndü. Ama bu eğitim ona yetmemişti. Bir müddet Eşme'de kalan Ahmet Nazif, medrese eğitimi görmek üzere İstanbul'a gitti. İstanbul'un çok kültürlü yaşamı, denizi, denizdeki Şirket-i Hayriye'nin Vapurları, çok minareli camileri, kiliseleri, havraları, meydanları, her milletten oluşan insan kalabalıkları, onun ilerideki düşüncelerinin şekillenmesine neden olacaktı. İlk günlerde kilise ve havralarla, rahip ve hahambaşlıları görünce bir anlam verememişti. Sonraları onların da Osmanlı'nın birer vatandaşı ve bu vatandaşlarının ibadethaneleri olduğunu öğrendi. Şaşırılmıştı. Çünkü ona, o güne kadar hep Osmanlı'nın Müslüman olduğu öğretilmişti. Kısa zamanda birçok arkadaşlıklar ve dostluklar edindi. O güne kadar hiç duymadığı yeni düşüncelerle tanıştı. Sık sık arkadaşları arasında hararetli tartışmalar olurdu, Ahmet Nazif bu tartışmaları ilgiyle dinler, zaman zaman tartışmalara da katılırdı. Tartışmalar genellikle; Osmanlı'nın içinde bulunduğu istikrarsız durumdan nasıl kurtulur, Meşrutiyet, Kanun-i Esasi, Meclisi Mebusan, hürriyet gibi konuların ekseninde olur, sık sık da var olan istibdattan dem vurulurdu.

Ahmet Nazif, bu siyasi tartışmalarda o günlerde mevcut olan birçok siyasi akımlarla tanışmıştı. Özellikle de İttihat ve Terakki'ye büyük bir sempatiyle

bakıyordu. Arkadaşları ise padişahın hafiyelerince devamlı takip ediliyor, aralarına sızdırılan muhbirlerle her hareketleri, her konuşmaları öğrenilip saraya bildiriliyordu. Bir ihbar sonucu, arkadaşlarıyla birlikte hafiyeler tarafından tutuklandılar. Uzun süren sorgulamaların ardından akıbetleri belli oldu. Zat-ı Şahane'nin fermanıyla, devletin bekası ve toplumun huzuru için İstanbul'dan uzaklaştırılmaları ve Mısır'a sürgüne gönderilmelerine karar verildi. Onca genç insanın umutları, hayalleri, gelecekleri bir kalemde silinmiş, her biri toz zerresi gibi savrulup, yaban ellerde beş parasız aç susuz, sıla özlemi içinde umutsuzca yaşamaya mahkûm edilmişlerdi. Hem de kurtuluşu ve geleceği için düşünce ürettikleri devleti tarafından. Ahmet Nazif, Mısır'ın Pord Said Limanında gemiden indiğinde cebinde beş parası yoktu. Günlerce aç susuz sağda solda dolaştıktan sonra, nihayet Kahire'de El-Ezher Camii'nin (El-Ezher Üniversitesi) yakınlarındaki büyük bir lokantada garson olarak işe başladı. Lokantadaki işine alıştıktan bir müddet sonra Mısır'daki aydın çevrelerle temasa geçip yerel gazetelerde yazılar yazmaya başladı. İmkân buldukça bu yazılarını İstanbul'daki dostlarına da gönderip, takma adlarla İstanbul gazetelerinde de yayımlatıyordu. Genelde yazılarını lokantanın sakin olduğu saatlerde yazıyordu. Bir gün bu yazılarından birini yazarken lokanta sahibi fark etti. Oldukça şaşırmişti. Ahmet Nazif'in okuryazar olduğunu bilmiyordu. Lokanta sahibinin desteğiyle El-Ezher'e kaydını yaptırdı. Bir taraftan okurken, diğer taraftan da lokantadaki işini sürdürüyordu. Sonunda başarmış, El-Ezher'i birincilikle bitirdikten sonra hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye gitti. Ahmet Nazif artık, Hacı Ahmet Nazif olmuştu. Hac'tan gemiyle İzmir'e geldi. Oradan da yıllardır ayrı kaldığı, özlediği ve hizmet edebilmek için yanıp tutuştuğu memleketine, Eşme'ye geldi. Kısa süren bir dinlenmenin arkasından zamanın Müftü ve Ulema'sından icazet alıp Eşme Müftülüğüne atandı. Eşme'de Müftülük görevini sürdürürken, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine kendisinin oluşturduğu Gönüllüler Alayında, Gönüllü Alay Kumandanı ve Alay Müftüsü olarak, Balkan Savaşına katıldı. Savaşın sona ermesinden sonra yeniden Eşme'ye dönerek müftülük görevini yürüttü. Hacı Müftü Ahmet Nazif evlendi. Hacı Müftü'nün gencecik bir öğrenciyken İstanbul'da öğrendiği ve sempati duyduğu düşünceleri Mısır'da sürgündeyken olgunlaşmış, memlekete döndükten sonra da, o günlerde büyük bir umut olan İttihat ve Terakki'ye katılmış ve koyu bir İttihatçı olmuştu.¹

Henüz Balkan Savaşı'nın yaraları sarılmadan, dünyayı kana bulayıp milyonlarca insanın ölümüne neden olan Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Bir oldu-bit-tiyle Osmanlı İmparatorluğu da bu ateş çemberinin içine itilmişti. Cepheler insana

¹ Turgut Yılmaz, Müftü Ahmet Nazif'in Oğlu, D. T. 1926, D.Y. Eşme-Takmak, Ö. T. 18.10.2008, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

doymak bilmiyor, milyonlarca asker en son teknolojilerle üretilmiş, ölüm kusan silahlarla sanki insan neslinin kökünü kurutmak istercesine savaşıyorlardı Hacı Müftü savaş süresince Eşme'den ayrılmadı. Müftülük görevini yürüttü.

Hacı Ahmet Nazif Efendi'nin Kuva-yı Milliye Faaliyetlerine Katılması

Dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı ve Müttefikleri yenilip, mütareke imzalandı. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Anadolu'yu işgale başladılar. Halk büyük bir korku ve panik içinde ne yapacağını bilemiyordu. Savaşın, yenilginin sorumlusu olarak İttihatçılar gösterilip, büyük bir insan avı başlamıştı. Subaylar, politikacılar ve birçok aydın tutuklanıyor, son anda haber alanlar ise bu akıbetten kurtulmaya çalışıyor. Ülkenin içinde bulunduğu acı durumdan nasıl kurtulacağı konusunda her kafadan bir ses geliyordu. Esir durumdaki Padişah'tan medet umanlar, İngiliz ve Amerikan mandacılığını savunanlar, -aman bir şeyler yapıp da İngilizleri kızdırmayalım, onların âlicenaplığına sığınıp, ülkenin kaderini İngilizlere bırakalım- diyenler, Anadolu'ya geçip savaşalım, Vatanı kurtaralım, diyenler... Ama son öneriyi savunan, tekrar savaşalım diyenler, maceraperest, hayalci ve İttihatçı kalıntıları olarak görülüyordu.

Bu tartışmalar sürerken İzmir'in ve Ege'nin Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentileri aldı yürüdü. Saray ve Bab-ı Ali söylentileri her ne kadar yalanlansa da, yerli Rumlar aksini savunup söylentileri doğruluyordu. Hatta Türk komşularını, işgal başladığında kendilerinin koruyup kollayacaklarını söyleyip, Büyük Yunan Devleti'nin ve askerinin medeni olduğunu, karşı konulmazsa Türklerle hiçbir baskı ve eziyet edilmeyeceğini, herkesin işine gücüne devam etmesi konusunda telkinler yapıyorlardı.

Ege'nin köylerinde ve kasabalarında halk, kahvelerde, camilerde, köy odalarında, evlerde, kadınlar çeşme ve kuyu başlarında, mahalle fırınlarında toplanıp korku ve endişe içinde Yunan'ın ne zaman geleceğinden başka bir şey konuşmuyor, çaresizlik içinde canının, malının ve namusunun kaygısıyla yaşıyorlardı.

Anadolu'nun üzerinde yine kara bulutlar dolaşıyordu. Daha büyük savaşın yaraları sarılmadan, yokluk kıtlık içinde, cephelerde verilen şehitlerin yüreklerde oluşturduğu yaralar henüz kabuk bağlamadan, bir de İzmir'in, Ege'nin Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentileri ayyuka çıktı? Sonunda korkulan oldu. 15 Mayıs sabahı Yunan askerleri İzmir'i işgale başladı. Bu acı haber Anadolu'nun bütün kasabalarına, köyelerine, mahallelerine ulaştı. İşgale ilk tepki, Yunan askerleri gemiden karaya ayak basar basmaz olmuştur. Genç bir gazeteci olan Hasan Tahsin (Osman Nevres) belindeki tabancasıyla Yunan askerlerine ilk kurşunu atmış, ken-

disi de oracıkta şehit düşmüştü.

İzmir'in işgali haberi Eşme'ye de ulaştığında halk tarafından tepkiyle karşılandı. Hacı Müftü; Kaza'nın önde gelenlerini toplayarak; işgale karşı savaşılmaması gerektiğini söyledi. Civar kasaba ve köylerdeki güvendiği dostlarıyla haberleşerek, onlara; işgale karşı konulması gerektiğini anlattı. Gelen haberler olumluydu. Dost ve arkadaşlarının çoğunluğu onunla hem fikirdi. Düşmana karşı bir direniş teşkilatı kurmak için, en kısa zamanda uygun bir yerde kongre yapılması kararlaştırıldı. Hacı Müftü hiç boş durmuyordu. Camilerde vaazlar veriyor, vaazlarında; halkı işgale karşı direnmeye çağırıyor, direniş için gönüllüler toplayıp müfrezeler oluşturuyordu. Oluşturduğu müfrezenin başında, Turgutlu'ya kadar gelmiş olan düşmanla savaşmak için cepheye koştu.

Batı Anadolu'nun içlerinde ve işgal bölgesinden uzak oluşu, az sayıda Rum bulunması, Eşme'yi kısa süre içinde direniş hareketinin merkezi haline getirdi. Bu oluşumda Hacı Müftü'nün gayretleri de etkili oldu. Daha işgalin ilk günlerinde Eşme'de direniş hareketinin; Kuva-yı Milliye'nin çekirdek kadrosu oluşmuştu. Hacı Müftü Başkan, Belediye Reisi Kara Yunus da Başkan vekiliydi. Üyelerse; Elvanlar Köyünden Çataloğlu, Hacı İbrahimioğlu Hakkı, Hacı Rüştü ve oğulları, Kolankaya Köyünden Nizamoglu Mustafa, Kiran Köyü'nden Madanoğlu Mustafa, daha önce Eşme'de tahsildarlık yaptığından, para pul işlerini iyi bilir düşüncesiyle çekirdek kadronun içine alınmış, Kuva-yı Milliye'nin para kasası, sandığı görevi verilmişti. Sandık sorumlusu Madanoğlu Mustafa, Kuva-yı Milliye'ye toplanan paraları yemiş, İzmir'e kaçarak, taraf değiştirmiştir.² Yunan birlikleri Eşme'yi işgal ederlerken elinde Yunan bayrağı ile mihmandarlık yapmıştır.³ Eşme Kaymakamı Şevki Beyi, Kuvvacılarla haberleşiyor diye ihbar etmiş, Yunanlılar Şevki Beyi, İzmir'de Askerî Mahkeme'de yargılamış, kurşuna dizerek idam etmişlerdir. Kuvvacılara karşı etrafında 80 kişilik paralı birlik oluşturmuştur. Yunan Kumandanı Papayorgi ile iş birliği yapmıştır.⁴ Savaş bittikten sonra Madanoğlu Sandık Mustafa Efendi 150'likler listesinde 121. Sırada sürgüne gönderilmiştir.⁵

Eşme'de bunlar yaşanırken, Ege'de kasaba kasaba dolaşp işgale karşı direniş birlikleri oluşturmak için uğraşan 17. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Bekir Sami Bey, maiyetiyle birlikte 3 Haziran 1919 tarihinde saat 15:00 sularında Alaşehir'den Eşme'ye geldi.

² Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C 8, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 242.

³ Asım Acar, D. T. 1.7.1905, D. Y. Eşme Kiran Köyü, Ö. T. 6.1.1998, Mülakat Tarihi: Kasım 1996.

⁴ Bayar, *age.*, s. 242.

⁵ İlhami Soysal, *150'likler Kimdiler, Ne Yaptılar, Ne Oldular?*, Gür Yayınları, İstanbul 1988, s. 30; İlhami Soysal, *Kurtuluş Savaşı'nda İşbirlikçiler*, Gür Yayınları, İstanbul, Aralık 1985, s. 116; Sedat Bingöl, *150'likler Meselesi (Bir İhanetin Anatomisi)*, Bengi Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s. 226.

*“Eşme’de Rum yoktu. Tren yolundan uzaktı. Müftü’nün Vatanperver olduğu söyleniyordu. Belki orası çalışma merkezi olmak için en uygun yerdi.”*⁶

Celal Bayar hatıralarında Eşme’nin bu süreçte karargah seçilmesinde Hacı Müftü’nün etkisi olduğunu, *“Kumandan Bekir Sami Bey de Alaşehir’den Eşme’ye geçti. Burasının karargâh olarak seçilmesinde, Eşme Müftüsü Hacı Nazif Efendi’nin şahsi tesiri olmuştu. Teşkilat için kendisinden yardım umuluyordu.”* şeklinde anlatmaktadır.⁷

Bekir Sami Bey, başta Hacı Müftü, olmak üzere kazanın önde gelenleri ve Millî Mücadele taraftarlarıyla ayrı ayrı toplantılar yaptı. Bu durumu Yüzbaşı Selahattin hatıralarında şöyle ifade ediyor: *“Eşme Müftü’sü imzasıyla bütün Anadolu Müftülerine çekilen telgraflar ve gelen cevaplar umutları oksuyordu. Bir gün Eşme telgrafhanesine yedi yüzden fazla telgraf verdiğimizizi hatırlıyorum. Belediye reislerine, Vali, Kaymakam, Bucak Müdürlerine, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde tanınmış kişilere sürekli olarak Mücadeleye çağrı yolunda acı bildirimler yolluyorduk.”*⁸

Bekir Sami Bey’in Eşme’ye gelişi öyle olumlu sonuçlar doğurdu ki; halk, üzerine serpilmiş olan ölü toprağından silkinip kurtuldu. Moralleri yükseldi. Kuva-yı Milliye karşıtları inlerine çekilip, sindiler. Kuva-yı Milliyeciler de daha fazla azimle işlerine sarıldılar. Eşme’de Rum olmadığından, casusluk endişesi oldukça azaldı. Kuvvacılar daha rahat hareket etmeye başladılar.

Hacı Müftü Eşme’deki Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetiyle, Kuva-yı Milliye teşkilatlarında görev dağılımını yaptıktan sonra, Salihli cephesinde kendi oluşturduğu gönüllülerden oluşan müfrezesinin başında, Müfreme kumandanı olarak düşmana karşı savaşta yerini aldı. Düşmana ani baskınlar düzenleyip, pusu atıyorlar, düşmanın zaman zaman yaptığı saldırılarını göğüsleyip Anadolu’nun içlerine doğru ilerlemesine engel olmaya çalışıyordu. Cepheden fırsat buldukça camilerde halka vaazlar veriyordu. Her gittiği yerden gönüllüler toplayıp, Millî Mücadele saflarına yeni savaşçılar kazandırıyor. Kuva-yı Milliye’nin bütün ihtiyaçlarını karşılamak için yardımlar topluyordu. Yoksul halk çocuklarının rızkından fedakârlık ederek, son noktasına kadar verebileceği ne varsa Kuva-yı Milliye’ye akıtıyordu. Para, giyecek, çarık, arpa, buğday, saman, kuru ot, at, eşek, katır, öküz, koyun, kuzu belli merkezlerde toplanıp cephelere gönderiliyordu. Yoksul Anadolu insanının büyük özverileriyle gönderdiği bu yardımlar yeterli gelmediği gibi, organizasyon eksikliğinden zamanında cephelere ulaşmıyordu.

⁶ İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin’in Romanı*, C 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1987, s. 94.

⁷ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C 6, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 114.

⁸ Selçuk, *age.*, s. 101.

Eşme'deki Kuvvacılar da boş durmuyor, topladıkları gönüllülerle, yardımları Elvanlar İstasyonundan trenle cephelere gönderiyorlardı. Hacı Müftü fırsat buldukça Eşme'ye gelip, çalışmalara katılıyor, var olan eksiklikleri gidermeye çalışıyordu. Bu arada ailesini de ziyaret ediyordu. Eşme'ye uzun süre gelemediği zamanlarda telgrafla ve kuryelerle haberleşip çalışmalar hakkında bilgi edinip gerekli talimatları veriyordu.

Hacı Müftü; Kuva-yı Milliye tarafından Bozdağ ve Menderes Havzası'ndaki efelerle temasa geçmesi, efeleri Millî Mücadele saflarında savaşmaya ikna etmesi için görevlendirildi. Önce Bozdağ'da düşmana karşı savaşan Poslu Mestan Efe'yle görüştü. Daha sonra Güney'e, Menderes Havzası'na geçerek diğer efelerle görüştü. Efelerin Bir kısmı daha işgalin ilk günlerinde düşmana karşı durmuş savaşıyordu. Bazısı ikircikli davranıp, Millî Mücadele'ye ilk başlarda tereddütle bakmışlardı. Hacı Müftü ve Kuva-yı Milliyecilerin girişimleri meyvesini verdi. Efeler daha sonraki günlerde Kuva-yı Milliye saflarında yerlerini aldılar, düşmana Ege Dağları'nı dar ederek kahramanlık destanları yazdılar.

Hacı Müftü bu girişimlerinde daha sonraları Efelerce "baba" diye hitap edilecek dostluklarının da temellerini attı. Kendisine baba diye hitap eden Kuva-yı Milliyeciler, Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Poslu Mestan Efe, Kılıoğlu Hüseyin Efe; düşmanla savaşırken şehit düşen Gökçen Efe ve daha nice efeler ve zeybeklerdir.⁹

Ege'nin bu Kuva-yı Milliyeci gençleri, törelere uyararak namus ve kan davası uğruna adam öldürmüş, uzun süren savaşlardan dolayı askerden kaçmış, ya da kendisine yapılan haksızlığa dayanamayıp dağa çıkmışlar, dağları mesken tutmuşlar. Ağa, bey ve eşrafın halka yaptığı baskılara karşı halkın yanında yer almışlar, zenginlerden aldıkları haraçları, yapmış oldukları soygunlardan aldıkları paraları fakirlere dağıtarak halkın, özellikle tutunacak bir dal arayan köylünün sevgisini kazanarak uzun yıllar dağlarda Jandarma'ya yakalanmadan yaşamışlar. Affa uğrayıp düze indiklerinde her biri sevilip sayılan, sözü dinlenen biri olarak görülmüş, köylüler arasında çıkan anlaşmazlıklarda efe'ye danışma geleneği oluşmuş, efeler bu anlaşmazlıklarda hakem rolünü üstlenmişler.

Osmanlı'nın çürümüş sisteminin bir ürünü olan efeler; birer sosyal eşkiyadır. "... Sosyal Haydut..."¹⁰ Ancak, efeler, vatan söz konusu olunca her şeyi bir kenara bırakıp, canlarını ortaya koyarak birer vatansever olmuşlardır.

⁹ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

¹⁰ Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkiyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 5.

Kuryeden şifreli haberi alan Hacı Müftü müfrezesiyle birlikte, 18 Temmuz 1919 Cuma günü, Birinci Birgi baskınına katıldı. Bu baskında 2 Eşmeli, 2 Birgili ve 1 Alaşehirli olmak üzere 5 kişi şehit oldu. Yunan kayıplarının sayısı tam olarak belli değildir. Bu baskın sonucunda Yunanlılar Birgi'deki güçlerini bir araya çıkardılar. Bu alay emrine bir de Efsun kıtası verdiler.

Baskın, Topal Hafız'ın ihaneti sonucu takviye alan Yunan birliklerine rağmen başarılı geçmişti. Yunan birliklerinin Birgi'den kaçtığı söyleniyordu. Kuvvacılar sonraki günlerde Birgi'ye ikinci ve üçüncü baskınları yapmıştır.¹¹

Yunan işgaline karşı Ege'de ilk direniş hareketinin çekirdeği olan bu insanlar, (Efeler) üzerlerine onlarca türküler söylenen kahramanlıklarıyla Kuva-yı Milliye'de birer bayrak oldular. Hacı Müftü Efendi, "Eşme Delegatesi ve Kuvayı Milliye komutanı olarak"¹² 6-8 Ağustos 1919 tarihinde toplanan Birinci Nazilli Kongresi'ne katıldı. "16-25 Ağustos 1919" tarihlerinde, "Belediye Reis'i Yunus Efendi ile birlikte Eşme delegeleri" ve Müfrezeye Kumandanı olarak Alaşehir Kongresi'ne katıldı.¹³

Kuva-yı Milliye komutanı ve Eşme Delegatesi olarak Hacı Müftü ve Belediye Reisi Kara Yunus Efendi ile birlikte 19-20 Eylül 1919 tarihlerinde toplanan 2. Nazilli, 6 Ekim 1919 tarihinde toplanan 3. Nazilli Kongresine katıldı.¹⁴

Yükselen Kuva-yı Milliye hareketini ortadan kaldırmak, başaramazsa Sivas Kongresi'ni toplayan Mustafa Kemal Paşa'nın millî hareketiyle birleşmesini önlemek için, İstanbul Hükümeti'nce Ege Bölgesine gönderilen Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Paşa, önce Denizli'ye oradan da Nazilli'ye geldi. Kuva-yı Milliye düşmanı Ali Kemal Paşa'nın niyetini çok iyi bilen, Kuva-yı Milliye'de Galip Hoca takma adını kullanan Celal Bayar, Paşa'yı, Demirci Mehmet Efe'ye tutuklattı. Ancak Paşa'nın tutukluluğu pek uzun sürmedi.

İstanbul Hükümeti'nin, Millî Mücadele düşmanlarının, Denizli Mutasarrıfı ile Hürriyet ve İtilaf Partililerin girişimleriyle Demirci Mehmet Efe, Ali Kemal Paşa'yı serbest bıraktı... İstanbul Hükümeti az da olsa onu etkilemişti. Bu etki nedeniyle Paşa'yla görüşmenin ardından "*istersen gözünün önünde Galip Hoca'yı kurşuna dizeyim, istersen elini, kolunu bağlayıp sana teslim edeyim. Padişah Babama götür,*

¹¹ Filiz Akın Özcan, Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası (1919-1923), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2009, s. 127, 128, 129, 130, 170.

¹² Ali Sarıkoçuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları*, C 2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. 252.

¹³ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 186-187.

¹⁴ *Turgut Yılmaz*, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

teslim et," diye konuşmuş, bu konuşma fısıltı halinde kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştı.¹⁵

Bu gelişme üzerine Kuva-yı Milliyeciler harekete geçti. Galip Hoca'yı (Celal Bayar), acilen Sarayköy'e gelmesi için haber saldılar.

"Denizli'den gelen haber üzerine mutlaka Sarayköy'de Hacim Muhittin Bey (Çarıklı) ve Eşme Müftüsü Hacı Nazif Efendi ile buluşmam ve görüşmem ısrarla isteniliyordu."

"Onlara göre mutlak bir ölümden kurtulmuş veya kurtarılmış oluyordum."¹⁶

Ama Eşme'deki Millî Mücadele karşıtları da boş durmuyordu. Hacı Müftü'nün çalışmalarına engel olmak için, her şeyi yapıyorlardı. Son olarak da, Kuva-yı Milliye'ye asker ve yardım topluyor diye, İstanbul'a Meşihat makamına şikâyet ettiler. *"Eşme Sabık Kadısı Hüseyin Şükrü imzasıyla gönderilen 14 Eylül 1919 tarihli dilekçede; Müftü Hacı Nazif Efendi'nin Kuva-yı Milliye teşkil ettiği, Kuva-yı Milliye için yardım topladığı dile getirilmekteydi."¹⁷*

Şikâyetten herhangi bir şey çıkmadı. *"Müftü Nazif Efendi hakkında yapılacak bir işlem olmadığına dair Saruhan Mutasarrıflığı'nın 28 Teşrini Evvel 1335/1919 tarihli Aydın Valiliği'ne hitablı yazısı."* sonucu: *"Aydın Valiliği'nin Eşme Müftüsü Nazif Efendi hakkında Meşihat Makamına Hitaplı 17 Teşrini Evvel 1335/1919 tarihli yazı (sıyla)"* soruşturma da kapanmış oldu.¹⁸

Sonunda kardeşi kardeşe kırdırmak ve Anadolu'da, işgalcilere karşı verilen özgürlük mücadelesini yok etmek için, yine bir din adamı olan; Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah Efendi tarafından, Fetva verildi.

Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadeleciler sonunda etrafa zehir kusan ve halkı yalan yanlış bilgilerle kandırmaya çalışan, bağımsızlık mücadelesine karşı ihanet vesikası olan bu fetva için, karşı bir fetva hazırlanması hususunda birleştiler.

"Başta M. Kemal olmak üzere milli hareketin ileri gelenleri; Padişah ve Halife dahi esirdir. Makam-ı Hilafet ve saltanatın tahlisi (kurtarılması) lazımdır, düşüncesinden hareketle; düşman elinde esir olan Halifenin zor ve baskı kullanılarak böyle bir fetvanın yayımlatıldığı, haliyle de bu fetvadaki hükümlerin geçersiz olduğu hususu üzerinde durdular.

Ankara'da, bu ana fikirden hareketle bir karşı fetva yayımlanması çalışmalarına başlandı. Neticede, Ankara Müftü'sü ve aynı zamanda Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi

¹⁵ Bayar, *Ben de Yazdım*, C 7, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 142.

¹⁶ Bayar, *age.*, C 7, s. 139.

¹⁷ Sarıkoyuncu, *age.*, s. 253.

¹⁸ Sarıkoyuncu, *age.*, s. 421-424.

de olan Mehmet Rifat Efendi başkanlığında, Ankara'da bulunan beş Müftü, dokuz müderris ve medrese müdürü ile altı kişilik ilmiye sınıfından müteşekkil toplam yirmi kişilik bir grup da bir fetva hazırladı.”¹⁹

Yirmi kişilik ilim heyeti tarafından hazırlanan Anadolu Fetvası, Şeyhülislam'ın karşısında daha geniş bir tabana yayılması ve ağırlık oluşturması için bütün ülkede imzaya açıldı. Bu karşı Fetva'yı Hacı Ahmet Nazif Efendi de imzaladı.²⁰

Camilerde fetva ile ilgili vaazlar verdi. Fetva-yı Şerife'yle, Karşı Fetva'yı karşılaştırıp halkı bilgilendirdi. İşgalcilere karşı verilen mücadelenin ve Kuva-yı Milliye'nin meşru olduğunu anlatarak, Fetva-yı Şerife'yle kafası bulan an insanları aydınlattı.

Günlerce evine ailesine uğrayamadığı oluyordu. Kış yaklaşmış, eşi Sıdıka Hanım'ın hamileliği de epey ilerlemişti. Kış bastırıldığında evine gelemediği günlerin haftaların sayısı daha da artacaktı. Bir de Yunanlılar Eşme'yi de işgal ederse, evine hiç gelemeyecekti. Millî Mücadele karşıtlarına gün doğup, Yunanlılarla el ele verip, kendisine olan öfkelerini ailesinden çıkarırlardı. O yüzden ailesini Anadolu'nun içlerine emin bir yere göndermeliydi.

İki tane at arabası temin etti. Arabalara birer kat yatak yorgan, kapkacak, giysi, yiyecek yükledi. Sabah erkenden eşlerini ve çocuk çocuğunu arabalara bindirip, yanlarına da silahlı iki muhafız vererek yola çıkardı.

Ailesi akşama kadar yol kat ettikten sonra Ulubey'de, eski bir İttihatçı olan Halit Hoca'ya misafir oldular. Sabah tekrar yola koyuldular. Uşak'ta Sofuoğlu Abdullah Bey'e misafir oldular. Sonra Dumlu'nun karşısındaki Tosunlar Köyü'ne ulaşmış, Haydar Ağa'ya misafir oldular.

Gündüz yol alıp, gece de köy ve kasabalarda eşin dostun misafiri olarak dinlenmeye çalışıyorlardı. Ailesinin misafir kaldığı ev sahiplerinin hepsi Müftü'nün arkadaşı, dostu olup, kendilerinde konaklayacaklarından haberdardılar.

Daracık, bozuk patika yollarda, dere tepe, dağ taş demeden köy ve kasabalardan geçip, günlerce süren bir yolculuktan sonra kazasız belasız, sağ salim, kuru bir akşam ayazında yorgunluktan bitkin düşmüş bir hâlde nihayet Afyon'a ulaştılar.

Geldiklerinin ertesi günü Cuma'ydı. Millî Mücadele taraftarları; “Afyon'a Kuva-yı Milliye'ci Eşme Müftü'sü geldi, Merkez Cami'sinde vaaz verecek” diye her yere duyurdular. Cuma namazı yaklaşırken caminin avlusundan taşan kalabalık bir cemaat birikti. Hacı Müftü Minber'e çıkıp vaazına başladı.

¹⁹ Sarıkoyuncu, *age.*, s. 37.

²⁰ Sarıkoyuncu, *age.*, s. 393-394.

“Ey Cemaati Müslimin! Ey Afyonlular!... Buraları bırakıp kaçmayın. Yunan buralara kadar gelecek olursa, memleketi boş bulmasın. Katiyyen topraklarınızı bırakıp gitmeyin. Yoksa düşman rahatça gelir toprağınıza yerleşir. Ona karşı koyun. Din ve Muhammet aşkına karşı koyun. Kadınlarınızın, kızlarınızın namusu için karşı koyun. Düşman çizmesi altında esir gibi yaşamak istemiyorsanız karşı koyun. Elimizde silahımız yok diyenlere sesleniyorum. Vatan millet için kazmayla, kürekle, dirgenle, yabayla karşı koyun. Düşmanla savaşmanın Allah katında yeri pek yüksektir. Dinimizce düşmanla savaşırken ölenler şehitlik mertebesine ulaşarak cennete gider, kalanlarsa gazi olur. Ben buradan Orta Asya'ya kadar gidip, asker toplayıp yine geleceğim. Bu memleketi kurtarmak için ne gerekiyorsa yapacağım,”²¹

Aslında Orta Asya'ya gitmek gibi bir düşüncesi yoktu. Sadece halka moral ve umut vermek için öyle söylemişti. Nitekim Sandıklı üzerinden Burdur'a gitti. Burdur'da, daha sonraki günlerde en güvendiği adamı olacak; yanından hiç ayrılmayacak olan, Burdur'un Bozlar Köyü'nden Ahmet'le (Bozkurt) tanıştı. Ahmet'i de yanına alarak ailesiyle birlikte Antalya'ya geçti.

Burdur'lu Ahmet, Birinci Dünya Savaşı'nda birçok cephede, son olarak da Suriye Cephesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Alman General Liman Von Sanders'ten devraldığı Yıldırım Orduları'nda savaşmıştı. Bir süre de Mustafa Kemal Paşa'nın emir çavuşluğunu yapmış, Osmanlı'nın yenilgiyi kabul etmesinden sonra terhis edilip, Burdur'a köyüne dönmüştü. Osmanlı'nın yenilgisini bir türlü içine sindiremeyen, cin gibi zeki, yiğit bir köylü delikanlısıydı Ahmet. Düşüncesini dobra dobra söylemesi Hacı Müftü'nün çok hoşuna gitti. İleride birlikte ölümle alay edip, birçok savaşa katılıp, sayısız badireler atlatacaklarının ve kader arkadaşı olacaklarının farkında bile olmadan, bu korkusuz Anadolu delikanlısını yanına aldı.

Ailesini Antalya Medresesi'ne yerleştirdi. Medresedeki bazı Müderrisler okul arkadaşı çıktı. Buna daha çok sevindi. Ailesi için artık gözü arkada kalmazdı. Gönül rahatlığı içinde Kuva-yı Milliye ve memleketin kurtuluşu için savaşabilirdi artık...

Askerlik Şube Reis'i de, Hacı Müftü'nün ailesinin hizmetine iki asker verdi. Askerler ailenin gündelik bütün işleriyle canla başla ilgileniyordu. Şube Reis'i, her ay asker maaşı adı altında ailenin maaşını gönderiyordu.

Hacı Müftü Antalya'da şehrin önde gelenleri ve Jandarma Kumandanı ile görüşmeler yaptı. Görüştüğü kişilerin hepsi ağız birliği etmişçesine dağlardaki eşkıyalardan dem vuruyordu. Can ve mal güvenlikleri eşkıyaların tehdidi altındaydı.

²¹ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

Jandarma, muhtelif defalar takip edip imhaya çalıştıysa da, eşkıyalar, hem sayıca çok olmalarından hem de dağları avuçlarının içi gibi iyi bildiklerinden devamlı ellerinden kurtuluyordu.

Eşkıya sorununu kimsenin burnu kanamadan nasıl halledeceğinin yollarını ararken, acele cepheye gelmesi için haber geldi. Üzgün de olsa eşkıya meselesini erteleyerek, Burdur'lu Ahmet'i de yanına alarak Antalya'dan ayrıldı.²²

Güneybatı Cephesi'ndeki savaşlarda efeler'le birlikte düşmana aman vermeyen başarılarından dolayı, Güney Cephesi Müftülüğüne tayin edilen Hacı Müftü, İkinci İnönü ve Sakarya Savaşları'na da katıldı. Bu savaşlarda özverili çalışmaları ve gözünü kırpmadan düşmana saldırması büyük takdir topladı. Burdur hapishanelerinde bulunan mahkumları serbest bırakarak Kuva-yı Milliye'ye katılmalarını sağlamıştır.²³

Hacı Müftü, cephelerin durumu ihtiyaçları ve genel konularda fikir edinmek, Mustafa Kemal Paşa ve diğer kumandanlarla tanışmak için Ankara'ya gitmek istiyordu. Ama cepheden ve diğer işlerden bir türlü fırsat bulamıyordu. Nihayet cephenin sakin olduğu bir zaman bulup Ankara'ya gitmeye karar verdi. Yanına oğlu gibi sevdiği en sadık adamı Burdur'lu Ahmet'i de alarak sabah erkenden Ankara'ya doğru yola çıktı. Akşamüzeri istasyon tarafından Ankara'ya vardılar. Başta Mustafa Kemal Paşa, olmak üzere, Fevzi (Çakmak) Paşa, Celal (Bayar) Bey ve Millî Mücadele'nin ileri gelenleri ile görüşmeler yaptı. Hacı Müftü Ankara'da beş gün kaldı. Birçok kumandan ve mebusla tanışıp fikir alışverişinde bulundu. Bir kere de izleyici olarak Meclis'in oturumuna katıldı. Mustafa Kemal Paşa'yla birkaç defa daha görüştü.

Ankara'nın içinde bulunduğu siyasi ortamdan hiç hoşlanmadı. Kendisinin buraların adamı olmadığını anladı. O cephelerin, eylemlerin, adamıydı. Ankara'daki insanların çoğu olayların peşinden gidiyordu. O ise olayları elinden geldiğince yönlendirmek istiyordu. Hacı Müftü, Mustafa Kemal Paşa ve diğer dost ve arkadaşlarıyla da vedalaştıktan sonra Ahmet'le birlikte cepheye gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı²⁴

Sakarya Savaşı'ndan sonra, Menderes Havalisi Akıncı Birlikleri Kumandanlığı'na getirildi. Ege'de, Menderes Havzası'ndaki Millî Mücadele için savaşılan bütün efelerin, çetelerin ve müfrezelerin artık resmen kumandanıydı. Zaten bu bölgedeki efeler ve müfrezeler tarafından çok sevilip sayılıyor, özellikle

²² Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

²³ Burhanettin Şenli, *Millî Mücadelede Eşme*, Saray Matbaacılık, Ankara 2019, s. 38.

²⁴ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

efeler “baba” ya da “Müftü Baba” diye hitap ediyorlardı. Hacı Müftü'nün Menderes Havalisi Akıncı Birlikleri Kumandanlığı'na atanması, bölgedeki bütün savaşçılar tarafından büyük sevinçle karşılandı.²⁵

Savaşçılarıyla aralarındaki ilişkisini, ast üst ilişkisinden ziyade, efe (zeybek) geleneklerine göre kurmuştu. Bunda savaşçıların çoğunluğunun efe oluşu ve onlarla bu şekilde daha rahat iletişim kurması etkili olmuştu. Efe geleneğinde sadece çeteyi sevk idare ve kumanda edene efe ya da efem, efenin yakın çevresindekilere zeybek, diğer efelere de kızan denilir, af edilip düze indiklerinde hepsine efe diye hitap edilirdi.

Gelenekteki tek değişiklik, Hacı Müftü'ye efe, efem diye değil baba diye hitap edilmesiydi. Hatta akıncı birliklerindeki, kurmayı görevini yürüten zabıtlar bile, kumandanları Hacı Müftü'ye baba diye hitap edip, geleneği bozmuyorlardı. Hacı Müftü'ye “baba” ya da “Müftü Baba” diye hitap edilmesinin bir nedeni vardı. Hacı Müftü'de efe soyundan geliyordu. Hacı Müftü; “Atçalı Kel Mehmet Efe'nin torunuydu.”²⁶

İşgal bölgesine sızıp Yunan ileri karakollarından birine baskın düzenlemeyi kararlaştırdılar. Karakol hakkında, asker sayısı, silahları, yardım gelecek yolları, nöbetçi sayısı gibi her türlü bilgi ve istihbaratı topladıktan sonra, yeteri kadar neferle takviye edilmiş müfrezeye baskın için yola çıktılar. Ancak eksik istihbarat sonucu baskın başarısızlıkla sonuçlanmış, hızla geriye çekilirlerken Hacı Müftü de müfrezesinden ayrı düşmüştü. Yunan süvarilerinden kaçmaya çalışırken önüne büyük bir uçurum çıktı. Büyük Menderes Irmağı karşısında bütün görkemiyle akıyordu. Yakalanmamak için atıyla birlikte Büyük Menderes Irmağına atladı. Zemheri soğuşunda bir süre sürüklendikten sonra bir ağaca tutunda. Kurtarıldı. Birçok kemiği kırılmıştı. Haftalarca sargı ve alçılar içinde Kuyucak'da bulunan askerî hastanede yattı. Atıyla birlikte Büyük Menderes Irmağı'nın soğuk sularına atladığı yarın isim babası olmuş, sonraları köylüler bu yarın adını Müftü Uçtu Yar'ı diye anmaya başlamışlardı. Kendini Büyük Menderes Irmağına attığı gün, hamile olan eşi Sıdika Hanım Antalya Medresesi'nde bir oğlan çocuğu dünyaya getirmişti. Hemen haber gönderip, oğlunun adını, çok sevdiği arkadaşı Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyin adını, Hacim olarak vermelerini söyledi. Bir süre sonra vücudundaki alçı ve sargıların tamamı da alındı. Nekahat dönemini geçirmek için, ailesinin yanına, Antalya'ya geldi. Antalya'da eşkiya meselesi bıraktığı gibi duruyordu. Sorunu çözmek için şehrin önde gelenleriyle görüşmeler yaptı. EşkİYaların düze inmesini herkes istiyordu. Ama kimse de en küçük bir umut yoktu. Çünkü daha önce defalarca aracı göndermelerine rağmen eşkiyaları ikna edememişlerdi. Bölgeyi ve bölgedeki eşkiyaları çok iyi bilen en yakın adamı Burdurlu Ahmetle

²⁵ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

²⁶ Burhanettin Şenli, “Milli Mücadelede Eşme”, *Efe Yüreği Dergisi*, S. 2, Temmuz 2013, s. 84-86.

bir plan yaptılar. Bu eşkıyaların içinde en yaşlısı, en zararsız, aynı zamanda düze inmek isteyen Buhurcu Koca İbrahim'i ikna ettiler.

Hacı Müftü Antalya bölgesine bakan İstiklal Mahkemesi'nden bir karar çıkarttı. Kararda; bölgemize bağlı illerden bugüne kadar Buhurcu Koca İbrahim ve avanesi hakkında herhangi bir şikâyet vaki olmamıştır. Kendisi ve avanesi mahkememizce serbesttir, diyordu. Mahkeme bu kararı Jandarma Kumandanına gönderdi. Hacı Müftü'yle Jandarma Kumandanı, bu kararı Ahmet'le Buhurcu'ya ilettiler. Kararı alan Buhurcu kızanlarıyla birlikte düze indi. Jandarma'ya biat edip, kızanlarıyla birlikte Jandarma Kumandanının maiyetine girdi. Buhurcu Koca İbrahim daha sonra, Jandarmayla birlikte düze inmeyen eşkıyaların dağlardan temizlenmesinde çalıştı. Eşkıyalar dağlardan temizlendikten sonra, yaşlı olduğu için köyüne çekildi. Kızanları ve düze inen diğer eşkıyalar, düşmanla savaşmak için Kuva-yı Milliye'ye katıldı.²⁷

Kurtuluş savaşından sonra Hacı Müftü, başarılı mücadelesinin ödülü olarak, kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile onurlandırıldı.

Millî Mücadele Yıllarından Sonra Eşme'de Hacı Müftü Efendi ve Ölümü

Zaferden sonra Hacı Müftü, tekrar Eşme'de Müftülük görevini yürütmeye devam etti. Kazanın en etkili, en nüfuslu kişisi olmuştu. Kaymakam bile her konuda karar vermeden önce onun görüşünü ve düşüncesini alıyordu. Hükûmet dairelerine alınacak memurları ve vilayetle olan ilişkileri dahi o belirliyordu.

Bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından, iki defa milletvekilliği teklif edildi. Yunanlıların Ege'yi işgal ettiği ilk günlerde, birçok bağınaz din adamının aksine, silahını alıp dağa çıkan Hacı Müftü'yü, Mustafa Kemal Paşa daha sonraki günlerde yakından tanımıştı. Zaferden sonra yapacak olduğu devrimlerde, O'nun gibi aydın, yurtsever, gelişmelere açık din adamlarına çok ihtiyacı vardı. Fakat o, daha önceleri Ankara'da bulunduğu günlerde, politikayı ve politikacıların ikiyüzlülüğünü yakından görmüş ve politikadan nefret etmişti. Bu yüzden politikaya girip, milletvekili olmayı aklının kenarından bile geçirmiyordu. Birçok insanın olabilmek için türlü şaklabanlıklar yaptığı, milletvekilliği önerisini, kibarca;

“Ben politikadan anlamam, kapalı yerde sıkılır fazla oturamam. Hem benim yaptıklarım yeter. Olmaz ya, eğer bu memleket bir daha işgale uğrarsa tüfeğimi alır dağa çıkarım. Beni mazur görün. Köşeme çekilip çoluk çocuğumla sakin bir hayat sürüp şu fani ömrümü tamamlamak istiyorum” diyerek kabul etmedi.

²⁷ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

Eşi, dostu, yakın çevresi ve halk Hacı Müftü'nün milletvekili olmasını çok istiyor, hem onun böyle bir makamı fazlasıyla hak ettiğini, hem de kendilerini Meclis'te en iyi temsil edecek kişinin o olduğunu düşünüyor ve milletvekilliği teklifini kabul etmediği için tepki gösterip, baskı yapıyorlardı. O ise bu tepkilere; *"Ben haddimi bilirim. Oraya gittin mi koca bi devleti yöneteceksin. Devleti yönetmek kim biz kim"* diyerek alçak gönüllü tavrını sürdürüyordu.²⁸

1927 yılının bir Şubat'ı iki Şubat'a bağlayan gecesi, hasımları Madanoğlu Sandık Mustafa Efendi'nin yeğenleri tarafından evinin yakınında pusu kurularak katledildi. Balkan Savaşında Alay Müftüsü, Kuva-yı Milliye'de Müfreze Kumandanı, Alay Müftüsü, Efelerin Müftü Babası, düşmanla girdiği savaşlarda göğsünü siper etmiş, yaralanmış, türlü zorlukları yenmişti ama onu öldüren düşman kurşunu değildi... Öldürüldüğü günden bugüne (2022 yılı itibarıyla) 95 yıl geçmiş. Kurtuluş Savaşı'nda bunca emeği geçmiş bir kahramanın bugün dönüp memleketine, Eşme'ye bakıldığında, sadece unutulmaya yüz tutmuş hikâyesi, ağıt olarak yakılmış bir türküsü kalmış geride. Oysaki Eşme'nin en güzel yerine, elinde mavzeriyle, başında sarığı, göğsünde fişenklere, ayağında çizmesiyle, ceylan gibi bir atın üzerindeki figürü ile bir heykelinin dikilmesi gerekmez miydi? Heykeli olmadı, bir büstü de yapılamaz mıydı? Ya da bir caddeye, bir sokağa, bir meydana ismi verilemez miydi?

Mezarı eski kaza merkezi Takmak Köyünün camisinin bahçesinde bulunmaktadır.

Sonuç

1873 Yılında Eşme'de dünyaya gelen Müftü Hacı Ahmet Nazif Efendi; medrese öğrenimini sürgünde, Kahire'de El-Ezher Üniversitesinde tamamlamıştır. Hac farızasından sonra Eşme'ye dönmüş ve Eşme Müftülüğüne atanmıştır. Balkan Savaşında, Gönüllüler Alayında Alay Müftüsü olarak katılmıştır. Koyu bir İttihat Terakki Partisi üyesidir. İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine Eşme'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'yle Kuva-yı Milliye teşkilatlarını kurmuş, etrafına topladığı gönüllülerle Yunanlılara karşı savaşmıştır. Alaşehir, Nazilli Kongrelerine Kuva-yı Milliye Kumandanı ve Eşme Delegatesi olarak katılmıştır. Güney Cephesinde (Büyük Menderes Havzası) düşmana gerilla taktikleriyle saldırılar düzenlemiştir. Fetva-yı Şerifeye karşı hazırlanan Karşı Fetva'yı onaylamış ve imzalamıştır. 2. İnönü ve Sakarya savaşlarına katılmıştır. Burdur Hapishanesindeki mahkûmları serbest bırakarak Kuva-yı Milliye'ye katılmalarını, Antalya dağlarındaki eşkiyalara

²⁸ Turgut Yılmaz, Mülakat Tarihi: Ocak 1993.

İsmail Üzümlü, D. T. 1.7.1913, D. Y. Eşme Elvanlar Mahallesi, Ö. T. 31.08.2002, Mülakat Tarihi: Mart 1990

Süleyman Çoban, D. T. 1.7.1915, D. Y. Eşme Elvanlar Mahallesi, Ö. T. 25.3.1999, Mülakat Tarihi: Eylül 1993.

rın düze inmelerine ve jandarmaya biat etmelerini sağlamıştır. Atçalı Kel Mehmet Efenin torunu olan Hacı Müftü, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır. 2 Şubat 1927 gecesi hasımları Madanoğlu Mustafa'nın yeğenleri tarafından pusu kurularak katledilmiştir.

Kaynakça

- Bayar, Celal, *Ben De Yazdım*, C 6,7, 8, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- Bingöl, Sedat, *150'likler Meselesi (Bir İhanetin Anatomisi)*, Bengi Yayınları, İstanbul, Haziran 2010.
- Özcan, Filiz Akın, *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası (1919-1923)*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2009.
- Sarıkoyuncu, Ali, *Milli Mücadelede Din Adamları*, C 2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- Selçuk, İlhan, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, C 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1987.
- Soysal, İlhami, *150'likler Kimdiler, Ne Yaptılar, Ne oldular?*, Gür Yayınları, İstanbul 1988.
- Soysal, İlhami, *Kurtuluş Savaşı'nda İşbirlikçiler*, Gür Yayınları, İstanbul, Aralık 1985.
- Şenli, Burhanettin, *Milli Mücadelede Eşme (1919-1923)*, Saray Matbaacılık, Ankara 2019.
- Şenli, Burhanettin, "Milli Mücadelede Eşme", *Efe Yüreği Dergisi*, S. 2, İzmir, Temmuz 2013.
- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- Yetkin, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mülakatlar

- Acar, Asım, D. T. 1.7.1905, D. Y. Eşme Kıran Köyü, Ö. T. 6.1.1998, Mülakat tarihi: Kasım 1996. (Anıları ve anlatımları yayımlanmamış)
- Çoban, Süleyman, D. T. 1.7.1915, D. Y. Eşme Elvanlar Mahallesi, Ö. T. 25.3.1999, Mülakat Tarihi: Eylül 1993. (Anıları ve anlatımları yayımlanmamış)
- Üzüm, İsmail, D. T. 1.7.1913, D. Y. Eşme Elvanlar Mahallesi, Ö. T. 31.08.2002, Mülakat Tarihi: Mart 1990. (Anıları ve anlatımları yayımlanmamış)
- Yılmaz, Turgut, Hacı Müftü Ahmet Nazif'in Oğlu, D. T. 1926, D. Y. Eşme, Takmak, Ö. T. 18.10.2008, Mülakat Tarihi: Ocak 1993, (Anıları ve anlatımları yayımlanmamış)

Ekler

Ek 1: Hacı Müftü'nün Ölümünden Sonra Yakılan Türkü

Tel çekmişler Elvanlar'dan Takmak'a
Doktor doktor gelmiş yaralara bakmağa
Emir gelmiş Elvanlar'ı yıkmağa
Gelme oğlan gelme, gelme de vururum seni
Yazarım da bozarım Manisa'ya yollarım seni
Elimdedir evraklar Uşak'a da yollarım seni

Bir taş attım pencereye tık dedi
Bir kız bir kız çıktı annem evde yok dedi.
İnanmazsan çık yukarı bak dedi.
Gelme oğlan gelme, gelme de vururum seni
Yazarım da çizerim, Uşak'a da yollarım seni
Elimdedir evraklar, Kütahya'ya yollarım seni.

Uzun olur camilerin saçağı
Kamil, Kamil oğlan yandan vurur bıçağı
Kamil oğlan şu Eşme'nin alçağı
Gelme oğlan gelme, gelme de vururum seni
Yazarımda bozarım, Manisa'ya yollarım seni
Elimdedir evraklar Uşak'a da yollarım seni.

Elvanlarla şu Takmak'ın arası
Oldu mu oğlan oldu mu, oldu mu gece yarısı
Kaş kaş olmuş Elvanların ahalisi
Gelme oğlan gelme, gelme de vururum seni
Yazarımda çizerim, Uşak'a da yollarım seni.
Elimdedir evraklar Kütahya'ya yollarım seni

Ek 2: Hacı Müftü'nün Mezar Taşındaki Kitabesinin Eski Dildeki Metni

2 Şubat 1927

El-veda' şimdengeru ahabab ile yaranıma
Borcum mudur aceb ruhumu şad eylemek ihvanıma
İntikam almak için kıyar mı düşman canıma
Kast eylese de canıma asla hanel gelmez imanıma
Gerçi dünyaya gelen ukbaya eyler irtikal
Katili emr-i kıtale sevk ider yok iken bir hal
Hane-i zulmet ü şanım sanki bir beytü'l-melal
Bunca evlat sığarım kaldı pür-ye's-ü melal
Oku bir fatiha a za'ir başımdan gitmeden haydi
Niyazım bab-ı rahmetden şehidlik ta ezeldi
Şanum'a layık olan afv rahmet ya latif

Uşaklı Hacı Ahmed Nazif
Ruhuna Fatiha

Kitabenin Sadeleştirilmiş Metni

2 Şubat 1927

Şimdiden sonra ahababıma ve dostlarıma elveda!
Ruhumu sevindirmek acaba kardeşlerime borcum mudur?
İntikam almak için düşman, canıma kıyar mı?
Canıma kast eylese de imanıma zarar gelmez.
Gerçi dünyaya gelen ahirete göç eder.
Katili öldürmeye hiç bir durum yok iken, bir durum yöneltir.
Karanlık ve namlı evim sanki bir üzüntü evi oldu.
Bunca çoluk çocuğum üzüntü ve ümitsizlik dolu bir halde kaldı.
Ey ziyaretçi! Başımdan gitmeden haydi bir fatiha oku.
Rahmet kapısından niyazım ta ezelden beri şehitlik idi.
Ey Allahım senin şanına layık olan af ve rahmeti esirgeme

Uşaklı Hacı Ahmet Nazif
Ruhuna Fatiha

Ek 3: Eşme Müftüsü Hacı Ahmet Nazif Efendinin Resimleri

Ek 4: Hacı Müftünün Mezar Taşı

Ek 5: Eşme Belediye Reisi Kara Yunus Efendinin Resmi

